

Nik Trontelj

Ciril Žebot, Osnovni tipi modernih gospodarskih ustrojev

Ciril Žebot je imel 27. marca leta 1942 nastopno predavanje ob izvolitvi v naziv docenta na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. V svojem predavanju je strnjeno predstavil študijsko snov, ki jo je v tekočem akademskem letu (1941/1942) obravnaval pri istoimenskem predmetu (»Osnovni tipi modernih gospodarskih ustrojev«). Njegova razprava prinaša zgodovinski in teoretični pregled gospodarskih sistemov v zahodnem svetu v času od konca 18. do sredine 20. stoletja. V svojem razmišljanju upošteva zgodovinske okoliščine v razvoju posameznih ekonomskih teorij, saj je prepričan, da so značilnosti gospodarskih sistemov tesno povezane s kulturnimi, političnimi in pravnimi kategorijami, ki so prevladovali v določenem času in prostoru. Med sodobne gospodarske sisteme, ki so se v evropskem prostoru uveljavili po prvi svetovni vojni, uvršča sisteme: (1) tržnega gospodarstva, ki temelji na zasebni lastnini in gospodarski avtonomiji posameznika; (2) korporativizma, ki temelji na zasebni lastnini z okrnjeno gospodarsko avtonomijo posameznika; (3) socialistične ekonomije, ki temelji na javni lastnini brez gospodarske avtonomije posameznika. Žebot kot kritik socialistične ekonomije in tržnega gospodarstva odseva razširjene nazore tedanjih politično konservativnih in katoliško usmerjenih intelektualcev v Srednji Evropi, ki so se zavzemali za korporativistično gospodarstvo z upoštevanjem stanovske družbe, s povezovanjem interesnih skupin in z dejavnim usmerjanjem gospodarskega življenja s strani države. Sam se je z načeli korporativističnega gospodarskega sistema spoznal med študijem v Milanu in Parizu ter je tovrstne ekonomsko-politične izpeljave širil s svojim delovanjem na ljubljanski univerzi. V misli Cirila Žebota sta prisotni glavni značilnosti korporativizma: podrejenost koristi posameznika koristim skupnosti in temeljna povezanost med gospodarskimi skupnostmi in državo.

Kot strokovnjak za gospodarske vede je v svojem nastopnem predavanju glavno pozornost namenil obravnavi denarnega sistema zlate veljave, ki je predstavljala temeljno vrednostno podlago denarja do prve svetovne vojne (in v obnovljeni obliki do druge svetovne vojne). Zlato veljavo je pojmoval kot učinkovito sredstvo mednarodne gospodarske izmenjave, ki je služila interesom mednarodne skupnosti, v kateri posamezne države uravnavajo delovanje narodnega trga in ohranjajo družbeno pravičnost ter jamčijo urejenost gospodarske dejavnosti.

Gospodarsko neravnovesje v mednarodni skupnosti, ki ga je avtor ugotavljal v svoji sodobnosti, je bilo posledica nesorazmernega kopičenja zlata v okviru posameznih držav po prvi svetovni vojni. To je škodovalo mednarodni gospodarski povezanosti med državami, saj je vzbudilo nezaupanje med članicami mednarodne skupnosti ter sprožilo proces upadanja njihove zavezanosti načelom meddržavne solidarnosti. Žebot je podal temeljit zgodovinsko–ekonomski pogled na razvoj in pomen zlate veljave v novejši evropski zgodovini in širše na območju razvitega sveta. Temeljno ločnico v razvoju (ali upadu) zlate veljave v sodobni zgodovini prepoznava v dogodku prve svetovne vojne in povojnem obdobju. Razvoj vojnih gospodarstev, za katere je bila značilna povišana inflacija, je odpravil mednarodno zlato veljavo, ki je s svojim ohranjanjem stalne denarne vrednosti v mednarodnem prostoru nekoč ustvarjala blaginjo. Povojni vznik novih nacionalnih držav in političnih tvorb ter njihovih medsebojnih pogodb o izplačevanju reparacij in vojnih dolgov je vodil v neenakomerno svetovno porazdelitev zlata. Kljub krizi povojnega mednarodnega gospodarstva je Mednarodna gospodarska konferenca v Genovi (1922), na kateri so sodelovale vse pomembne evropske države, sprejela sklep za obnovo mednarodne zlate veljave, ki so jo poleg evropskih držav znova sprejele tudi Združene države Amerike in nekatere južnoameriške države, ki so do leta 1933 zaradi povečanih težav od nje odstopile. Žebot ugotovi, da se obnovljena zlata veljava ni mogla obdržati zaradi povečanega političnega dirigiranja gospodarske dejavnosti. Omeni konferenco v Londonu (1933), na kateri so se srečale države, ki so tedaj že opustile zlato veljavo (ZDA, Anglija) in države, ki so pri njej vztrajale (Francija, Italija). Ko sta do začetka druge svetovne vojne zlato veljavo zapustili tudi Francija in Italija, je bilo jasno, da se je obdobje zlate veljave, ki se je znova vzpostavilo po prvi svetovni vojni, končalo. Žebot je kot zagovornik zlate veljave v razpravi iskal razloge za njeno neuspešno obnovitev v času med obema vojnama. Ugotovil je, da se ni mogla obdržati zaradi pojava mednarodnega nezaupanja in gospodarsko–izolacionističnih vzgibov nekaterih držav, saj se je svet že pripravljaj na novo vojno. V prepričanju, da je mednarodno gospodarsko sodelovanje pomembno za svetovno blaginjo, je ob koncu razmišljal o možnostih restavracije zlate veljave po drugi svetovni vojni. Žebotovo predavanje je danes posebno zlasti zaradi zgodovinskega pomena, saj predstavlja najpomembnejši prispevek s področja politične ekonomije na Slovenskem med drugo svetovno vojno.